

**СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А.
ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ**
**КАТЕДРА „ИНДУСТРИАЛЕН БИЗНЕС И
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО“**

АЙТЕН БАЙРЯМ САБРИ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

АВТОРЕФЕРАТ

**НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И
НАУЧНА СТЕПЕН "ДОКТОР"
ПО ДОКТОРСКА ПРОГРАМА
„ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ (ИНДУСТРИЯ)“**

**НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
ПРОФ. Д-Р АНЕТА ДЕНЕВА**

СВИЩОВ

2023 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита по реда на Закона за развитие на академичния състав и Правилника за неговото прилагане в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов от катедра "Индустириален бизнес и предприемачество“ при факултет „Производствен и търговски бизнес“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов.

Авторът на дисертационния труд е докторант в задочна форма на обучение към катедра „Индустириален бизнес и предприемачество“ при Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък с използвана литература и приложения. Неговият обем е от 178 страници, от които титулна страница, съдържание, увод – 6 стр., основен текст – 142 стр., заключение – 1 стр., използвани източници – 9 стр. В дисертационния труд са включени таблици – 2 бр. и фигури – 17 бр. Списъкът на използваната литература е съставен от общо 71 броя литературни източници на кирилица и латиница и 39 бр. електронни източници.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 6.10.2023 г. от 10,30 часа в Заседателна зала Ректорат при СА „Д. А. Ценов“, гр. Свищов. Материалите по защитата са на разположение на заинтересованите на интернет страницата на СА „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов –

СЪДЪРЖАНИЕ НА АВТОРЕФЕРАТА

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата
2. Обект и предмет на изследването
3. Изследователска теза
4. Цел и задачи на дисертационния труд
5. Методология на изследването
6. Източници на информация
7. Ограничителни условия и ограничения на изследването
8. Аprobация

II. Структура и съдържание на дисертационния труд

Глава първа. СЪЩНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

- 1.1. Възникване и реализация на идеята за устойчивото развитие
 - 1.1.1. Институционализация на идеята за устойчиво развитие
 - 1.1.2. Устойчиво производство и устойчив производствен процес
- 1.2. Показатели за устойчиво развитие
 - 1.2.1. Показатели за оценка на устойчивото развитие
 - 1.2.2. Оптимизационни модели
- 1.3. Подходи за устойчиво развитие

Изводи и обобщения

Глава втора. МЕТОДИКА ЗА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

- 2.1. Нормативна рамка на устойчивото развитие
- 2.2. Основни насоки на устойчиво развитие
- 2.3. Методически подход за оценяване на устойчивото развитие
- 2.4. Методика за оценка нивото на устойчиво развитие на индустриалните предприятия

Изводи и обобщения

Глава трета. ОЦЕНКА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА УСТОЙЧИВОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РАСТИТЕЛНО-МАСЛЕНАТА ИНДУСТРИЯ

3.1. Устойчивост на растително-маслената индустрия

3.2. Анализ и оценка на стратегиите и програмите за устойчиво развитие на предприятията от растително-маслената индустрия

3.3. Основни препоръки относно изграждането на механизъм за устойчиво развитие на индустриалните предприятия

Изводи и обобщения

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

III. Справка за научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд

IV. Списък с публикациите на докторанта

V. Справка за съответствие с националните изисквания по Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав в Република България

VI. Декларация за оригиналност на дисертационния труд

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата

На настоящия етап е много трудно да се даде пълно и точно определение на понятието „устойчиво развитие”. Трудностите произтичат от особеностите на самата система, която е обект на изследване. Тя има твърде разнороден характер. Освен това има голям диапазон както в степента на удовлетворение на потребностите, така и на самите потребности. Различие има и в равнището на развитие на отделните страни. Не е еднакво и екологичното състояние на планетата. Съществено разминаване има и в социалното развитие.

Основните измерения на устойчивото развитие се проявяват в три взаимно свързани аспекта: икономически, социален и екологически. То не трябва да се разглежда като застинал процес, константа на производство и потребление, а напротив, динамичен процес на прилагане на прогресивните новости в икономическо, екологично и социално отношение. Проблемът е световен и безпрецедентен по своите мащаби и форми на проявление. Той обаче е нерешим без регионални и национални цели и стратегии за неговото осъществяване.

Съществуват множество научни публикации в областта на устойчивото развитие - Атанасов, Т., 2009., Гечев, Р., 2005., Родионова, Л. Н., Л. Р. Абдуллина. 2007., Bell, S., M. Stephen. 2013., Kaplan, R. S., D. P. Norton. 1994., Pires, S. M., T. Fidélis, T. B. Ramos. 2014, Blasco et al. 2018., Saner et al. 2019., Elder and Olsen 2019., Morsetto .2020. В световен мащаб са разработени различни програмни документи за дефиниране на политиката за устойчиво развитие, като Agenda 2030, Дневен ред 21 на Световната Банка и др.

Настоящото изследване е мотивирано както от актуалността на проблема за устойчивото развитие, така също и от липсата на обективен метод за измерване на степента на постигнатото развитие както в глобален, така и в регионален контекст. В световен мащаб са разработени различни програмни документи за дефиниране на политиката за устойчиво развитие, като Agenda 2030, Дневен ред 21 на Световната Банка и СУР на ЕС, но в тях проблемът се разглежда по-скоро като политико-икономическа концепция, без да се предлага

конкретен механизъм за измерване и количествено проследяване на постигнатите резултати в отделните измерения и в цялостното проявление на процеса. Въпреки че съществуват множество индекси за устойчиво развитие и широк инструментариум за количествени анализи, нито един не е достатъчно надежден и приемлив, предвид специфичността и сложността на проблематиката, както и влиянието на редица екзогенни фактори, като географско разположение и политико-икономическо състояние на изследвания регион/държава. Налични са множество чисто теоретични разработки относно същността, принципите и особеностите на устойчивото развитие. Твърде малко са тези свързани с реализацията му в стопанската практика. Съществува значителна разлика между теорията и практиката в тази област. Теорията акцентира върху неговата концепция, предпоставки, принципи на изграждане и области на разпространение. За разлика от нея практическата реализация на концепцията за устойчивост се свързва с разработването на конкретни политики, конституирането на различни органи и организации, приемането на закони и други нормативни актове и регулации, засягащи пряко трите основни области на проявление на устойчивостта – икономиката, екологията и социалната сфера. Вътре в самите предприятия концепцията за устойчивост се проявява във формулирането на фирмена политика в областта на екологизацията на производството и човешките ресурси, приемането на стандарти и показатели за оценка и измерване на достигнатите резултати, изграждането на специфични управленски звена, обучение на персонала и т.н. Поради тези причини в настоящия дисертационен труд основното внимание е съсредоточено не върху теорията в областта на устойчивото развитие, а върху нейната практическа интерпретация в индустриалните стопански структури.

На базата на извършен анализ на българската политика за устойчиво развитие на индустриалните предприятия в България и прилагането на интеграционния подход са очертани насоките за оптимизиране на индустриалните програми и инициативи и възможностите за подобряване на интеграционната среда за устойчиво развитие. Като цяло досегашният опит е положителен, но все още има много какво да се постигне.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване са активните нефинансови предприятия от сектор С – „Преработваща промишленост“, раздел 10.4 „Производство на растителни и животински масла и мазнини“, позиция 10.41. – „Производство на растителни и животински масла и мазнини, без маргарин“, съгласно НКИД-2008, което е традиционен подсектор на леката промишленост в България.

Предмет на изследване са добрите практики за устойчивото развитие на предприятията от растително-маслената промишленост. Акцентът е поставен върху разработваните и прилагани програми и инициативи с оглед не само постигането на устойчиво развитие, но и осигуряването му в дългосрочен аспект.

3. Изследователска теза

Основната изследователска теза към която се придържа авторът е, че устойчивото развитие е съвременната концепция за развитие на бизнеса. Нейното приложение осигурява възможности за увеличаване на стойността на марката и повишаване на конкурентоспособността на предприятията.

4. Цел и задачи на изследването

Целта на настоящия дисертационен труд е на основата на проучване и анализ на съществуващите политики и механизми за устойчиво развитие и посредством изследване, анализ и обобщаване на практическите измерения на устойчивото развитие на растително-масленото производство да се установи състоянието му и се очертаят основните насоки на политиката за устойчивост.

Постигането на настоящата цел предполага решаването на следните основни *изследователски задачи*:

1. Изясняване на същността и спецификата на политиката за устойчиво развитие.

2. Изследване на приоритетите и насоките в прилаганите програми и инициативи в областта на устойчивото развитие.
3. Анализ и оценка на устойчивото развитие на растително-маслената индустрия.
4. Разработване на методика за анализ на устойчивото развитие на предприятията от растително-маслената индустрия.
5. Обща оценка на прилаганите политики за устойчиво развитие на предприятията от изследвания отрасъл.
6. Формулиране на възможните решения за осигуряване на устойчиво развитие на предприятията от растително-маслената индустрия.

5. Методология на изследването

Използва се съвкупност от количествени и качествени методи, чийто избор е обусловен от необходимостта от получаване на практически полезна информация, позволяваща достигането на коректни за научното изследване изводи и обобщения. Прилага се аналитичният, интуитивният и системният подход, както и методите на наблюдение, индукция и дедукция, експертният метод.

6. Източници на информация

Използвана е информация: – от данни публикувани от Националния статистически институт (НСИ); аналитични доклади на Министерството на икономиката (МИ), материали на Сдружението на производителите на растителни масла и маслопродукти в България; сайтовете и фирмените електронни адреси на анкетираните фирми (производители на масла, земеделски производители и дистрибутори), годишните финансови отчети на производителите на масла, публикувани в Търговския регистър на Република България и други източници.

Емпиричното изследване се базира на:

1. Анкета за събиране на количествени данни за определена група и количествен анализ на тези данни с помощта на описателна статистика, предназначен за мениджъри и предприемачи.

2. Анкета, предназначена за мениджъри, чиято цел е да изравни терминологичните термини мениджъри и предприемачи по отношение на концептуални, комуникативни, междуличностни умения и умения за ефективност.

7. Ограничителни условия и ограничения на изследването

При разработването на дисертационния труд бяха въведени определени ограничения. Дефинирането на понятийния апарат на политиката за устойчиво развитие за целите на проучванията беше частично лимитирано както от недостатъчната му еднозначност сред изследователите и експертите, така и от спецификата на изследваната съвкупност. Трудности възникнаха от невъзможността за обхващане на всички програми и инициативи в контекста на изследваната проблематика. Настъпилите през последните години трудности и пречки в развитието на бранша, засилените инфлационни процеси, проблемите с наличността и ценовата достъпност на част от основните хранителни стоки и в частност на олиото през 2021-22 г. допълнително затрудниха осъществяването на изследването.

8. Аprobация

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Индустиален бизнес и предприемачество“ при Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – гр. Свищов. Отделни части от дисертацията са публикувани в специализирани научни издания. Някои идеи, свързани с настоящото изследване, са представени по време на участие в национални и международни научни конференции. Резултатите от теоретичното и емпиричното изследвания са предоставени на вниманието на пряко проучените предприятия от растително-масленост.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд се състои от увод, три глави, заключение, списък с използвана литература и приложения. Неговият обем е от 178 страници, от които титулна страница, съдържание, увод – 6 стр., основен текст – 142 стр., заключение – 1 стр., използвани източници – 9 стр. В дисертационния труд са включени таблици – 2 бр. и фигури – 17 бр. Списъкът на използваната литература е съставен от общо 71 броя литературни източници на кирилица и латиница и 39 бр. електронни източници.

Съдържанието на дисертационния труд е представено в следната логическа последователност:

Използвани съкращения

УВОД

Глава първа. СЪЩНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

1.2. Възникване и реализация на идеята за устойчивото развитие

1.2.1. Институционализация

1.1.3. Устойчиво производство и устойчив производствен процес

1.2. Показатели за устойчиво развитие

1.2.1. Показатели за оценка на устойчивото развитие

1.2.2. Оптимизационни модели

1.3. Подходи за устойчиво развитие

Изводи и обобщения

Глава втора. МЕТОДИКА ЗА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

2.1. Нормативна рамка

2.2. Основни насоки на устойчиво развитие

2.3. Методически подход за оценяване на устойчивото развитие

2.4. Методика за оценка нивото на устойчиво развитие на индустриалните предприятия

Изводи и обобщения

Глава трета. ОЦЕНКА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА УСТОЙЧИВОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РАСТИТЕЛНО-МАСЛЕНАТА ИНДУСТРИЯ

3.1. Устойчивост на растително-маслената индустрия

3.2. Анализ и оценка на устойчивото развитие на предприятията от растително-маслената индустрия

3.3. Основни препоръки относно изграждането на механизъм за устойчиво развитие на индустриалните предприятия

Изводи и обобщения

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Увод

В уводната част на дисертационния труд са обосновани актуалността и значимостта на разработката. Дефинирани са обектът, предметът и изследователската теза на изследването. Формулирани са основната цел и задачи, свързани с нейното постигане. Посочени са прилаганите изследователски методи и въведените ограничителни условия.

Глава първа. СЪЩНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПОЛИТИКАТА ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ

Глава първа има теоретична насоченост. Фокусирана е върху възникването на идеята за устойчивото развитие и нейната институционализация, различните теории и възгледи за устойчивото развитие, показателите за устойчив растеж, стратегиите за устойчиво развитие. В структурен аспект първа глава се състои от три параграфа, като всеки има под параграфи.

Параграф 1.1. разглежда възникването и реализацията на идеята за устойчиво развитие. Като условно начало на формиращото се глобално ново съзнание могат да се приемат 60-те години на XX век, когато във високо

развитите западни страни започва да се оформя силна обществена съпротива срещу господстващия икономически модел на развитие. Пак тогава започват и първите по-мащабни изследвания на глобалната екологична проблематика от специално сформирани за целта научно-изследователски институти и неправителствени организации. Поставя се началото на организирани екологични протести от т. нар. „зелени движения”, имащи за задача да алармират обществеността за екологичните последици от индустриализирането на икономиката.

1.1.1. Институционализация – тя протича през продължителен период от време, отличаващ се с възходяща динамика и сложно системно структуриране. През 1967 г. се създава първата официална институция с екологична насоченост – Фондът за опазване на околната среда в САЩ. През 1969 г. е основана неправителствената организация „Приятели на Земята”. През същата година, в САЩ е приет и първият Национален закон за опазване на околната среда, като за спазването му се формира Съвет за качествена околна среда.

Могат да се посочат много и разнообразни фрагменти от първите опити през 60-те и 70-те години на XX век за институционализиране на глобалните механизми на гео екологична политика. В търсене на решения на глобалните екологични проблеми Общото събрание на ООН свиква, през 1972 г. в Стокхолм, конференция, посветена на околната среда и човека. Тя е иницирана от САЩ и скандинавските страни и препоръчва създаването на Програма за околна среда на ООН (ЮНЕП), което се осъществява още през същата година. ЮНЕП играе водеща роля в ООН при насърчаване на партньорството в управлението на прехода към устойчиво развитие в световен мащаб. През 1973 г. под нейната егида, се създава Фонд за насърчаване на доброволното финансиране на инициативи, свързани с околната среда. Програмата е лидер в подготовката на международни форуми, посветени на околната среда. През 1983 г. се създава Комисия по околна среда и развитие. По нейна инициатива е изготвен и след 4 години – публикуван Доклад "Нашето общо бъдеще", в който за първи път се използва понятието „устойчиво развитие”. Дадената от Брундтланд, през 1987 г. формулировка търпи много редакции, свързани с по-

комплексното тълкуване на проблема, но става основа за редица последвали световни форуми.

През последната четвърт на ХХ век и през новия ХХІ век, все по-голяма роля за стимулиране на наднационално взаимодействие в глобалните проблемни области играят срещите на високо равнище, като Хелзинки`75, Найроби`82, Рейкявик`86, Амстердам`89, Малта`89, Ню Йорк ` 90, Женева'91, Рио`92, Виена`93, Кайро` 94 , Осло'94, Копенхаген`95, Пекин`95, Истанбул`96, Киото`97, Орхус'98, Давос`99, Доха`01, Монтерей`02, Йоханесбург`02, Ню Йорк`05, Монреал`05, Найроби`06 и др. В резултат на това през 2015 г. ООН разработи и прие специален документ, наречен **Agenda 2030** (<https://www.nsi.bg/en/content/19408/sustainable-development-goals-2030>), в който са формулирани 17 Цели за устойчиво развитие (ЦУР) - (фиг. 1):

1. Край на бедността във всичките ѝ форми и навсякъде.
2. Премахване на глада, подобряване качеството на храните и устойчиво селско стопанство.
3. Добро здраве и благополучие.
4. Качествено образование.
5. Равенство на половете.
6. Достъпност и устойчиво управление на водните ресурси.
7. Евтина и чиста енергия.
8. Достойна работа и икономически растеж.
9. Индустриализация, иновации и инфраструктура.
10. Снижаване на неравенството.
11. Устойчиви градове и населени места.
12. Потребление и производство.
13. Борба с климатичните промени.
14. Съхраняване на морските екосистеми.
15. Съхраняване на сухоземните екосистеми.
16. Мир, правосъдие и ефективни институции.
17. Партньорство за устойчиво развитие.

Фиг. 1. Цели на устойчивото развитие

Източник: <https://www.europarl.europa.eu/committees/bg/achieving-the-un-agenda-2030/product-details/20230213CAN68764>

1.1.2. Устойчиво производство и устойчив производствен процес

Устойчивото производство е система, която включва всички страни (доставчици, клиенти, заинтересовани страни, местни власти, правителства и т.н.) в глобалната общност. Това е холистична система, която зависи от решенията на местните правителства и парламенти.

В този контекст пълното развитие на устойчивата производствена система не може да бъде постигнато само от бизнеса или индустрията/сектора. От съществено значение е да има местно, регионално, национално и международно сътрудничество и координация. С други думи за да се постигнат целите за устойчивост, нагласите и поведението на всички съответни заинтересовани страни също трябва да бъдат интегрирани в производствените процеси.

Устойчивото производство е свързано с местната общност, в която бизнесът работи, с глобалната общност, където продава своите продукти или купува и доставя своите суровини и части. Поради тези връзки устойчивото производство има *социална характеристика*. Въпреки силата на своята

социална характеристика, устойчиво производство, което не е лесно да се реализира, обхваща целия индустриален сегмент, с широк спектър от отговорности и поради това трябва да бъде система, обхващаща цялата индустрия на страната, суровини, полуфабрикати, материали, логистика, сервиз, сервиз, рециклиране и др. То има и *холистична характеристика*, изисква решения на високо ниво, зависи от решенията на местните правителства и парламенти, изискванията и очакванията на потребителите.

За разлика от принципите за устойчивост, чиято основна цел е предотвратяване на екологични щети и възстановяване на околната среда и са свързани с трите измерения на устойчивост – икономическо, екологично и социално, и баланса между тях, принципите на устойчивото производство са значително повече на брой и имат малко по-различен обхват. Според част от авторите (European Parliament, “Report on Environment Policy and Sustainable Development: Preparing for the Gothenburg European Council”, Reporter: A. Hulthén, Final A5-0171/2001, 15 May, 2001) могат да бъдат идентифицирани 20 принципа, които изясняват и правят концепцията за устойчиво производство по-разбираема. Тези 20 принципа всъщност разглеждат три основни проблема: *производствената система, социалната система и земната система* (екологична система).

Устойчивият производствен процес може да бъде определен като процес, който притежава икономически, социални и екологични измерения. От друга страна той е съвкупност от множество подпроцеси:

- ✓ Процес на въвеждане;
- ✓ Процес на реализация на продукта;
- ✓ Подобрения;
- ✓ Изходен процес;
- ✓ Процес на рециклиране.

Нарастващото значение на околната среда и социалното благосъстояние, навлизането на виртуалните фабрики и мрежи, изискват все по-голямо съсредоточаване върху устойчивостта на производствените процеси.

С устойчивия производствен процес въздействията върху околната среда се оценяват на всеки етап от производствената функция и се преразглежда устойчивостта на всеки процес, включително осигуряването и използването на суровините.

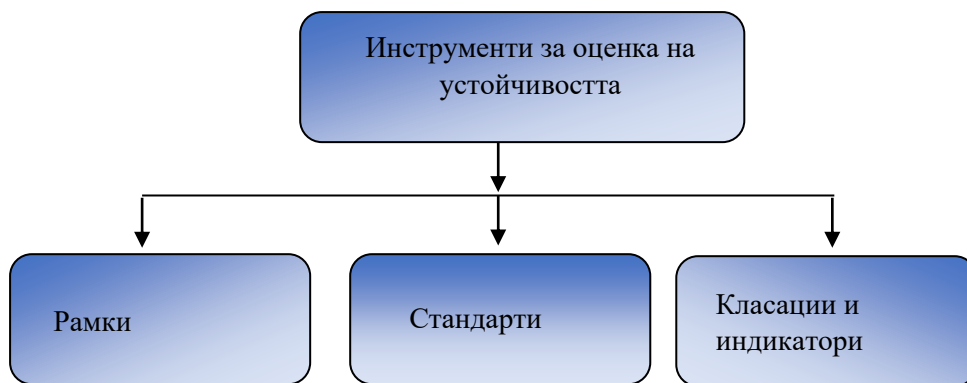
1.2. Показатели за устойчиво развитие

Показателите за устойчивост са описани като набор (категория) от различни автори. (Repetto, R. 1985; Spangenberg, J. H. 2005; Alber, 2002; Окладский, 2000; Стоичкова, О. 2016 и др., Basiago, A. D. 1998) Категориите (набори) от показатели за устойчивост са представени в пет измерения на устойчивост, базирани на взаимно сходство: *управление на околната среда, икономически растеж, социално благосъстояние, технологичен прогрес и управление на изпълнението.*

В теорията и практиката са разработени и се използват множество различни индикатори и показатели за измерване и оценка на устойчивостта на производствените процеси. Най-често прилаганите сред тях са: *Инициатива за глобално докладване (GRI), Индекс за устойчивост на Dow Jones (DJSI; Dow Jones Global Total), Индекс на екологичните показатели (CPI), Оценка на екологичната ефективност, разработена от Световния бизнес съвет за устойчиво развитие (WBCSD) през 2000 г.*

Индикаторите могат да бъдат използвани и за извършване на сравнителен анализ между предприятията, но това зависи от желанието на предприятията да отчетат или не отчетат данните, свързани с част от показателите. *Международният стандарт ISO 14031* представлява допълнение към показателите за изпълнение.

1.2.1. Показатели за оценка на устойчивото развитие - прегледът на устойчивостта на бизнес индикаторните рамки показва, че не съществуват списъци с показатели и насоки за тяхното прилагане във времето, с цел повишаване на устойчивостта (Велева, В. Еленбекер, М., 2001). Следователно основното предизвикателство е да се изберат подходящите показатели за изпълнение в подкрепа оперативно вземане на решения в предприятията (фиг.2)

Фиг. 2. Инструменти за оценка на устойчивото развитие

Източник: Преработено по: Siew, R. A review of corporate sustainability reporting tools (SRTs). *Journal of Environmental Management*. 164. 2015. p. 180–195

За да се организират показателите за устойчиво производство, най-често те се класифицират в пет нива (Veleva, V. 2001, p. 447-452):

- Първо ниво: *Бизнес съответствие / Индикатори за съответствие.*
- Второ ниво: *Индикатори за използване на материалите и ефективността на компанията.*
- Трето ниво: *Индикатори за бизнес ефективност.*
- Четвърто ниво: *Свързано с веригата на доставки и жизнения цикъл на продукта.*
- Пето ниво: *Индикатори, свързани с устойчиви системи.*

Съществуват четири основни вида количествено измерими показатели:

- a/ абсолютни показатели,
- b/ относителни показатели,
- c/ съвкупни показатели
- d/ индексирани показатели.

Съвкупните и индексирани показатели включват данни в определени категории или в едно представяне на нивото на изпълнение.

Такива показатели биха могли да бъдат полезни при цялостната оценка за изпълнение на предприятието, но им липсва подробна информация и този факт ограничава практическото им използване от гледна точка на идентификация на

възможностите за изпълнение. В това отношение използването на абсолютни показатели е препоръчително. Относителните показатели са особено полезни при вземането на решения тъй като позволяват да се наблюдават промените на конкретните стойности (напр. замърсяване) по отношение на общ знаменател (напр. суровина или производствена единица).

Абсолютните и относителните показатели могат да бъдат изразени в естествени единици (тонове, литри) и парични единици. Вземайки предвид естеството на вземане на решения (например стратегическо, оперативно, иновационно генериране), трябва да се дефинират показатели за изпълнение на ниво предприятие, отдел или процес. За да се гарантира ефективното вземане на решения, трябва да се използват индикатори за всички посочени нива.

Конкретният показател за устойчиво развитие в даден момент се изчислява като средно аритметично въз основа на предварително изчисленият напредък на всяко предприятие по отношение на избрания показател. Формулата, която се използва, е следната:

$$K_n = \frac{\sum K_{mn}}{m}$$

K_n е коефициентът на прогресия в n -тия ред на индустриалната зона;

m -индикатор;

K_{mn} – е коефициент за напредък на m -тото предприятие по отношение на n -тия индикатор.

Въпреки широкото разпространение на концепцията за индустриалната устойчивост липсват изследвания и публикации относно набора от показатели за нейното измерване. Независимо от усилията, направени от 1998 г. и до днес, все още са оскъдни подобни изследвания, представящи не само теоретичните, но и практическите ограничения при формулирането на показателите за измерване на индустриалната устойчивост.

Поради тази причина в дисертацията в параграф **1.2.2.** са разгледани **Оптимизационни модели.** Първоначалното им предназначение е да се изчисли оптималното разпределение на наличните ресурси за постигане на поставените

военни цели (вж. Moffatt и др., 2001: 194). На по-късен етап приложението им навлиза в различни сфери на производството и научните изследвания. Като основополагащи трудове в областта на моделирането и ролята му за отчитане на ефектите на влияние в процеса на взимане на потребителски решения се открояват тези на Allen (1962) и Chiang (2004), а знакови в последните години са изследванията на Sarker и Newton (2008), Sarker и др. (2002) и Schweinzer (2004).

Връзката между икономическото и социално измерение на устойчивото развитие се проследява при изследване на „социалния капитал” (Inkeles 2000, Woolcock 1998). Терминът „социален капитал” е определящо и обединяващо понятие за човешкия ресурс, който спомага за постигане на целите на фирмите. Като измерения на процеса на устойчиво развитие, обаче, социалното и икономическо развитие и тяхното взаимодействие се разглеждат в диапазона на осигуряваните от държавата (публични) блага/услуги (като социална система) и частно предлаганите такива (икономическа система) (Gladwin и Kannelly, 1995).

Социалното измерение често е възприемано като най-слабият стълб на устойчивото развитие, особено в теоретични и аналитични модели, а връзката между „околна среда” и „общество” е все още недостатъчно изследвана. В най-общ смисъл социалното развитие, като част от цялостния процес на устойчиво развитие, е процес на усъвършенстване на всички социални структури и максимизиране на агрегираната функция на обществено благосъстояние.

В търсене на изход от създалата се ситуация човечеството обръна сериозно внимание на управленските подходи и изискванията за изпълнение на бизнес процесите с помощта, на което да се ограничат темповете на изземване на вече почти изчерпаните ресурси на планетата и успоредно с това да се увеличи предлагането на стоки и услуги, както и да се осигурят възможности за устойчивост на икономическите сектори и на икономиките като цяло.

В този контекст в параграф **1.3.** акцент е поставен на **Подходите за устойчиво развитие.** Подходът, който е бил валиден в управлението на производството до 1700-те години, е производственият подход, основан на майсторството. След индустриалния период тенденцията да се произвежда много с подхода за масово производство причинява прекомерно потребление на

природни ресурси и замърсяване на околната среда. С гъвкавия производствен подход се появяват понятия като разнообразие на продуктите, насоченост към клиентите, цялостно качество, непрекъснато подобряване, съкращаване на жизнения цикъл на продукта, бързо интегрирано компютърно производство.

Устойчиво развитие намира израз в създаването на продукти, използващи икономически процеси, които минимизират отрицателното въздействие върху околната среда, пестят енергия и природни ресурси, са безопасни за служителите, общностите и потребителите. То представлява набор от технически и организационни решения, които намаляват въздействията и гарантират, че продуктите имат жизнен цикъл, който не вреди на околната среда. Интегрирането на екологичните изисквания през целия жизнен цикъл на продукта изисква нов начин на мислене или управление и прилагане на нови инструменти за вземане на решения, намерили своята трактовка в концепцията за „по-чисто производство“.

Подход „по-чисто производство“ - спазване на законодателството в областта на околната среда и устойчивото развитие чрез спестяване и оптимизиране на бизнеса.

Устойчив производствен подход - подходът за устойчиво производство постоянно намалява количеството енергия, необходимо за производството. Основният фактор, свързан с устойчивия производствен подход, който причинява увеличаване на производителността, е намаляването на използването на енергия, необходима за производството.

Подход за устойчиво потребление и производство - Подходът за устойчиво потребление и производство излезе на преден план тъй като системите за снабдяване с ресурси или доставчиците на ресурси не могат да отговорят на нарастващото търсене на природни ресурси. Ефективността на ресурсите често означава подобряване на съществуващите системи за доставка на енергия и вода и е важна за устойчивото развитие. Подходът за устойчиво потребление и производство (STU), е дългосрочна стратегия за устойчиво развитие. Подходът STU е интердисциплинарен подход, който взема предвид материалните и енергийните потоци, които са общи за жизнения цикъл и

свързаните с него методи, както и социологическите прозрения, които възникват в резултат на изследване на поведението и взаимоотношенията между заинтересованите страни.

Докато в преработващата промишленост (промишлеността) парата през 19 век и автоматизацията през 20 век, се смята за движеща сила, то, през 21 век такава сила ще бъде устойчивостта. Тя задължава производствения сектор, организациите и държавата не само да създават здраво общество, но и устойчиви производствени системи, които свеждат до минимум отрицателния ефект върху околната среда.

Осигуряването на устойчивост в зеленото управление може да се постигне само чрез намаляването и подобряването на потенциалната рискова ситуация. Устойчивите предприятия, които приемат зелен стил на управление, могат да разширят корпоративната бизнес екосистема чрез проектиране на нови бизнес модели, които предлагат стойност на акционерите, служителите, веригите за доставки, социалните институции и дори всички заинтересовани страни, които се грижат за околната среда и предефинират процесите, като ги ревизират (Дуарте и Крус-Мачадо, 2013: 228-250).

Устойчиво производство за разлика от зеленото производство е всеобхватно и се занимава с всички компоненти на устойчивостта под формата на околна среда, общество и икономика. То също така включва екологични проблеми (въпроси) като материали и емисии на въглерод. От друга страна, устойчивото производство не е компонент на системата за управление на околната среда. В резултат на това, когато сравняваме зеленото производство и устойчивото производство можем да кажем, че устойчивото производство е по-широк производствен подход, който включва и зелено производство.

Глава втора. МЕТОДИКА ЗА ОЦЕНКА НА НИВОТО НА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ

Втора глава има методологически характер. Тя е фокусирана върху изграждането на методологическите основи на изследването. В структурен аспект втора глава се състои от четири параграфа.

В параграф **2.1.** е очертана **нормативна рамка на устойчивото развитие на българската индустрия.** Устойчивото развитие на българската индустрия е проблем, който се анализира от редица учени като Р. Гечев, П. Пенчев, Ю. Добрева и др.

Институционалните основи за разработването на стратегии за устойчиво развитие в България, съобразени със световните и континенталните тенденции, започват да се формират през последната четвърт на ХХ век, но условия за изграждането на функционални екологични административно-политически механизми за управление възникват едва след демократичните реформи през 90-те години. Най-важен тласък за институционализиране на механизмите за преход към устойчиво развитие дават ангажиментите на България по отношение дейността на ЮНЕП и вече посочените други гео екологично ангажирани поделения на ООН. Трябва да отбележим, че една от основните глави в преговорния процес за присъединяване на България към ЕС е Глава 22 „Околна среда”, открита през 2001 г. и закрыта през 2003 г. С най-голяма роля в усилията за преход към устойчиво развитие на национално ниво е Програмата “Възможности 21”, пряко съобразена с глобалната рамка на "Дневен ред 21" и програмните документи на ЕС.

В края на 2020 г. е разработена и приета с Протокол № 67 на Министерския съвет от 02.12.2020 г. Национална програма за устойчиво развитие с хоризонт 2030 г ([Портал за обществени консултации \(strategy.bg\)](http://strategy.bg)). Основните стратегически цели на националната програма са както следва:

➤ **Ускорено икономическо развитие** - Основна цел на политиката до 2030 г. е ускоряване на икономическото сближаване в рамките на ЕС, чрез целенасочена и фокусирана правителствена подкрепа за повишаване на специализацията в продукти и отрасли, характеризиращи се с по-висока технологична и научноизследователска интензивност

➤ **Демографски подем** - основна стратегическа цел на правителството е смекчаването на неблагоприятните демографски тенденции и обръщането им в по-дългосрочна перспектива.

➤ **Намаляване на неравенствата** – въпреки наблюдавания процес на плавна реална конвергенция след присъединяването на България към ЕС и постигнатия значителен напредък в подобряването на стандарта на живот на населението, реализираният икономически растеж не е достатъчно приобщаващ, за да способства намаляването на социалните неравенства.

Националната програма за устойчиво развитие е стратегически документ, формиращ рамката на националната политика в областта на устойчивото развитие. В нея са посочени 8 приоритетни направления, пряко кореспондиращи си с изпълнението на Дневен ред 2030 на ООН. Към тях се отнасят – *производство на продукти с висока добавена стойност, по-добро образование, намаляване на бедността, устойчиво управление на природните ресурси, иновации, подобрена институционна среда, енергийна сигурност и ефективност, подобрен транспорт*. Програмата е изцяло съобразена с разработените и прието по-рано секторни стратегии за плановия хоризонт след 2020 г. Най-значимите сред тях са:

1. Национална стратегия за развитие на научните изследвания в България 2017 – 2030 г.
2. Интегрирана транспортна стратегия до 2030 г.
3. Актуализирана Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България – 2014 – 2030 г.
4. План за действие на Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България – 2014 – 2030 г.
5. Актуализирана Национална стратегия за демографско развитие на населението в Република България – 2012 – 2030 г.
6. Интегриран национален план за енергетика и климат до 2030 г.
7. Национална стратегия за намаляване на риска от бедствия – 2017 – 2030 г.

Нормативната рамка на устойчивото развитие в България (фиг. 3), включва освен посочените правителствени документи, стратегиите, разработвани от отделните общини за тяхното устойчиво развитие, неправителствения сектор, частния сектор, академичните среди и синдикатите.

Фиг.3. Нормативна рамка

Националната нормативна рамка на устойчивото развитие намира своето цялостно представяне в Националния план за възстановяване и устойчивост (НПРВ) (<https://nextgeneration.bg/14>). Той се базира на четири основни стълба:

- ❖ *Иновативна България* има за цел изграждането на икономика, базирана на знание и интелигентен растеж посредством прилагането на реформи и мерки в образованието, цифровите компетенции, науката, иновациите и технологиите.
- ❖ *Зелена България* е свързан с осигуряване на екологична устойчивост и устойчиво управление на природните ресурси
- ❖ *Свързана България* се фокусира върху нарастване на конкурентоспособността на районите на страната, подобряване на различните видове свързаност – цифрова, транспортна и др., както и по-пълноценното използване на местния потенциал.

- ❖ *Справедлива България* е с основен обект хората в неравностойно положение. Тя се базира на споделения просперитет, отговорните публични институции и задоволяването на нуждите на гражданите.

Националната програма за развитие „България 2030“ ([Портал за обществени консултации \(strategy.bg\)](http://strategy.bg)) стои най-отгоре в йерархията на стратегически рамкови документи относно устойчивото развитие у нас. Тя задава основните приоритети, цели и ограничители на политиките за развитие на отделните сектори на държавното управление и на различните регионални и териториални измерения. Програмата конкретизира областите на въздействие, които са приоритетни за въздействие, формулира основните индикатори за оценка на изпълнението, както източниците на финансиране. Основните приоритети на въздействие са както следва:

- П1 – Образование и умения;
- П2 – Наука и научна инфраструктура;
- П3 – Интелигентна индустрия;
- П5 – Чист въздух и биоразнообразие;
- П6 – Устойчиво селско стопанство;
- П7 – Транспортна свързаност;
- П8 – Цифрова свързаност;
- П9 – Местно развитие;
- П10 – Институционална рамка;
- П11 – Социално включване;
- П12 – Здраве и спорт;
- П13 – Култура, наследство, туризъм.

В параграф **2.2.** са дефинирани **основните насоки на устойчиво развитие**. За целта на изследването те са конкретизирани в три направления:

➤ **Интелигентна индустрия** - Политиката в областта на интелигентната индустрия, ще цели стимулиране на процеса на цифровизация на реалната икономика. Ще се създадат предпоставки за модернизирани и автоматизирани българските предприятия. Направленията, в които ще бъдат насочени усилията,

са: укрепване на връзката между науката и индустрията в страната за развитието на Индустрия 4.0 чрез създаването на фонд за финансиране на български проекти в областта на Индустрия 4.0. Специален фокус на интервенциите ще бъде разработването и въвеждането на иновативни продукти, процеси и бизнес модели, целящи повишаване на ресурсната ефективност на икономиката, както и подпомагането и внедряването на иновации, адресиращи все още високата въглерод интензивност на икономиката.

➤ **Зелена и устойчива България** - в рамките на тази ос правителството определя три национални приоритета:

- Кръгова и ниско въглеродна икономика – акцентът се поставя върху повишаване на ресурсната и най-вече на енергийната производителност в съответствие с принципите на кръговата икономика
- Чист въздух и биоразнообразие – има за цел подобряване качеството на атмосферния въздух, опазване на биологичното екоразнообразие и богатата ни ландшафтна структура.
- Устойчиво селско стопанство – основните действия са насочени към нарастване на конкурентоспособността на отрасъла, включително и за сметка на повече научни изследвания, нови технологии и преди всичко развитие и разгръщане на веригата за създаване на стойност

➤ **Свързана и интегрирана България** - В рамките на тази ос правителството определя три национални приоритета:

- транспортна свързаност – съществено внимание се отделя на модернизацията на транспортната инфраструктура, като за целта се предвижда извършването на значителни допълнителни инвестиции за подобряване на техническото състояние на инфраструктурата и за изграждането на Транс европейска железопътна мрежа на територията на страната ни.

- Цифрова свързаност – усилията са насочени към извършването на цялостна цифровизация на икономиката
- Местно развитие – основен отличителен белег е подпомагането на заетостта и растежа в отделните региони, създаване на привлекателни възможности за заетост, осигуряване на условия за придобиване на основни професионални умения.

Специфичен акцент е поставен на методическия подход за оценяване на устойчивото развитие в **параграф 2.3. Методически подход за оценяване на устойчивото развитие**. Тук се започва с дефинирането на понятието „устойчиво развитие“ от гледна точка на прилаганите подходи:

- Консервативен подход - прогресивна качествена промяна в дейността на организацията
- Системен подход - премахване на способността на системата за икономическа дейност на предприятието да отговаря на изискванията на обществото за дълъг период от време, за да се улесни неговата икономическа ефективност
- Еволюционен подход - разработване на всички подсистеми на предприятието при вътрешни и външни фактори, когато богатството на собствениците в реално изражение не се променя или влошава в дългосрочен план (Шестаков, 2009, стр.9).

След всичко написано до тук трябва да отбележим, че *за осъществяването на преход към устойчиво развитие най-голяма роля играе разработването на стратегии за контрол и управление на глобалните процеси*. Това е завършващ етап, имащ най-голямо резултативно значение в съвременната практическа геоглобалистика, и е тясно взаимно обвързан с предхождащите го етапи - глобалния мониторинг и глобалното моделиране. Всъщност, в най-общ методологичен смисъл, разработването на стратегии за устойчиво развитие включва мониторинга и моделирането, като необходими базови етапи, без които е невъзможно оптималното дефиниране на проблемите, целите, задачите, критериите, индикаторите и механизмите на очакваната промяна.

В допълнение към общите методологични проблеми, науката трябва да участва по-активно в модифицирането на вече установени показатели спрямо конкретните национални условия. Например принципите на „социалната справедливост“ са едни и същи, но конкретните показатели не може да не се различават поради несъответствия в нивото на развитие на отделните държави или групи държави. Показателят за "социална справедливост" има относителен характер. Това, което е "социално справедливо" в една държава, може да се окаже "несправедливо" в друга. *Нека да отбележим*, че един от основните стълбове на концепцията за устойчиво развитие е единството на три компонента: икономически, социален и екологичен. И е необходимо да се има предвид, че само екологичните приоритети на развитието и съответствието на икономическите цели със социалните и екологичните интереси правят възможно постигането на стабилност. Един от основните проблеми при прилагане на концепцията за устойчиво развитие е липсата на точни индикатори за оценка на постигнатото. От друга страна наличните индикатори не са в съответствие със самата концепция за устойчиво развитие, защото устойчивото развитие се разглежда като подход и като мислене. Съвременните предприятия обаче използват устойчивостта като показател за оценка на изпълнението, пряко зависещо както от външни, така и от вътрешни причини. Устойчивостта често е възприемана като основна движеща сила за оценка на ефективността в индустриалните предприятия.

В параграф 4 е представена **Методика за оценка на нивото на устойчиво развитие на индустриалните предприятия**. Тя е разработена на базата на множество научни публикации в тази област (Атанасов, Т., 2009., Гечев, Р., 2005., Родионова, Л. Н., Л. Р. Абдуллина. 2007., Bell, S., M. Stephen. 2013., Indicators of Sustainable Development: Framework and Methodology. New York: United Nations, 1996., Kaplan, R. S., D. P. Norton. 1994., Pires, S. M., T. Fidélis, T. V. Ramos. 2014.) и е представена на фиг. 4

Теоретико-методологическата и методическа основа на изследването се формира чрез анализиране на направени проучвания за устойчиво развитие и безопасност. Създадена е информационна база, позволяваща идентифицирането

на пропуски, свързани с фрагментарните подходи за определяне на нивото на устойчив растеж на индустриалните предприятия и неговото влияние върху нивото на устойчиво развитие на предприятието.

В рамките на изследването, проведено в дисертационния труд, са възприети известни ограничения. Част от информацията има извадков характер, поради изискването за конфиденциалност. Представените в дисертационния труд данни са достоверни и са предоставени от фирми-производители на слънчогледово масло. Събраната и анализирана информация дава достатъчно данни за целите на изследването и се използва коректно.

Всеобхватността и комплексността на концепцията за устойчиво развитие беше основание за отказ от пълно проучване на състоянието в България, което при съществуващите ресурсни ограничения би означавало повърхностно разглеждане на проблемите, без навлизане в тяхната дълбочина. Затова е предпочетен "извадков" подход, основан на по-задълбочен анализ на отделен сектор.

Дефинираните работни хипотези, проверявани в хода на изследването са следните:

1. Съществува положителна нагласа по отношение на концепцията за устойчиво развитие.
2. Предприятията се нуждаят от нови знания и умения относно устойчивото развитие, осигуряващи им конкурентни предимства.

Фиг.4 Методика за оценка на устойчивото развитие на индустриалните предприятия

Концепция на проучването: За проверката на работните хипотези и реализиране целите на проучването е разработена анкетна карта, съдържаща 37 въпроса, формулирани като твърдения, по които изследваните лица да изразят собственото си отношение. Попълването на анкетната карта гарантира на участниците дискретност и поверителност. Възможните отговори на въпросите са 1-Да, 2-Не и отворени въпроси, на които да отговорят според собствената си практика.

Въпросите са насочени към фабриките с цел установяване на техните нагласи, информираност, препоръки по проблеми свързани с ограничението на ресурсите, проблеми с инвестициите, проблеми с устойчивостта на бизнеса им, предварителните очаквания и нагласи на ръководителите на институции за процеса на растежа и развитие.

Могат да се открият няколко значими елемента по отношение на предварителните им нагласи:

- **Първият елемент**, е свързан с това, **как те оценяват собствения си бизнес и собствена си компетентност** - въпроси 5-22.
- **Вторият елемент** от нагласите на участниците, на който отделяме специално място в анкетата /въпроси 23 - 30/, е свързан с **познанията и нагласата им относно устойчивото развитие на бизнеса**
- **Третият елемент** – **държавната подкрепа за устойчиво развитие** - въпроси 31-34.
- **Четвъртият етап** е свързан с **барьерите пред устойчивото развитие на индустриалните предприятия** - въпроси 35-37.

Част от данните за провеждане на изследването за устойчивост на предприятията от растително-маслената индустрия са набавени и посредством провеждането на полуструктурирано интервю. Полуструктурираното интервю, състоящо се от въпроси, подготвени в контекста на устойчивостта и комуникацията, беше проведено с ръководители на компании от растително-маслената индустрия, които виждат подхода за устойчивост като своя визия.

Фирмите, участващи в изследването са следните:

„Папас Олио“ АД е създаден през 1994 г., реновирана е пред 2013 г. Папас е една от най-големите и водещи компания в преработката на маслодайни семена в България. Капацитетът на преработка на фирмата е 600 тона на ден. Компанията е една от най-много търгуващи със зърнени и маслодайни култури в Черноморския регион. А също така Папас търгуват и с пшеница, царевица, ечемик, рапица, слънчоглед и др.

„Фулмакс“ ООД основана през 1997 г. с предмет на дейност рафиниране и бутилиране на слънчогледово олио с търговски марки „Диамант“, „Дар“ и „Хит“. Фирмата разполага с цех за рафиниране на растителни масла, цех за бутилиране, парокотелно отделение, компресорно отделение, складово помещение.

“Олива” АД е акционерно дружество като мажоритарен собственик на дружеството е Билдком ЕООД. Олива започва своята дейност още през далечната 1941г, когато е учредена маслодобивна фабрика “Перла” в гр. Кнежа. Същото това дружество се преименува на Олива АД.

„Бисер Олива“ АД е създадена пред 1947г като фабрика за производство на рафинирано слънчогледово олио и шрот. Фирмата разполага със производствена база, в която има складове за съхранение на слънчогледово семе, има цех пресово , парокотел, бутилажен цех.

„Геострой Инженеринг“ ЕООД- Бонил – предприятието е създадено през 1991 година а Бон олио през 2007 г. Дейности, с които се занимава фирмата са закупуване и съхранение на маслодайни култури (слънчоглед) с лицензирани компании за търговия със зърно, слънчоглед, производство и търговия на: наливни сурови и рафинирани масла / олио /, слънчогледово кюспе (шрот), бутилиране и транспорт на растително масло

„Плиска Оил“– Фирмата е основана през 1927г, през 2007г разширява дейността си като закупува и инсталира нови машини

"ГАЙТЕК ОЛИВА" ООД – фирмата е създадена през 1994г. Фирмата произвежда растителни масла чрез преработка на маслодайни култури. През 1995 г. в гр. Нова Загора заработва фабриката за производство и рафиниране на

растителни масла. Фирмата има пресова линия, модернизирано складово стопанство.

“Слънчо 99 ЕООД” - основана през 1999 година, един от основните производители на качествено рафинирано слънчогледово олио на Европейския пазар. „Слънчо 99” ЕООД притежава собствен производствен комплекс - Бутилиращи цехове, Цех за производството на ПЕТ преформи, Цех за производството на ПЕТ бутилки и ново-изграждаща се рафинерия в процес на тестване.

“Голд ОИЛ ООД“ - Голд Ойл ООД е създадена през 1995 г. с капитал 5000 лв. за търговия със слънчоглед. През 2008 г. Реджеп Боладжа и Ариф Боладжа изкупуват дяловете си от другите партньори. Няма промяна в капиталовата структура на дружеството. Дружеството извършва своята дейност в България.

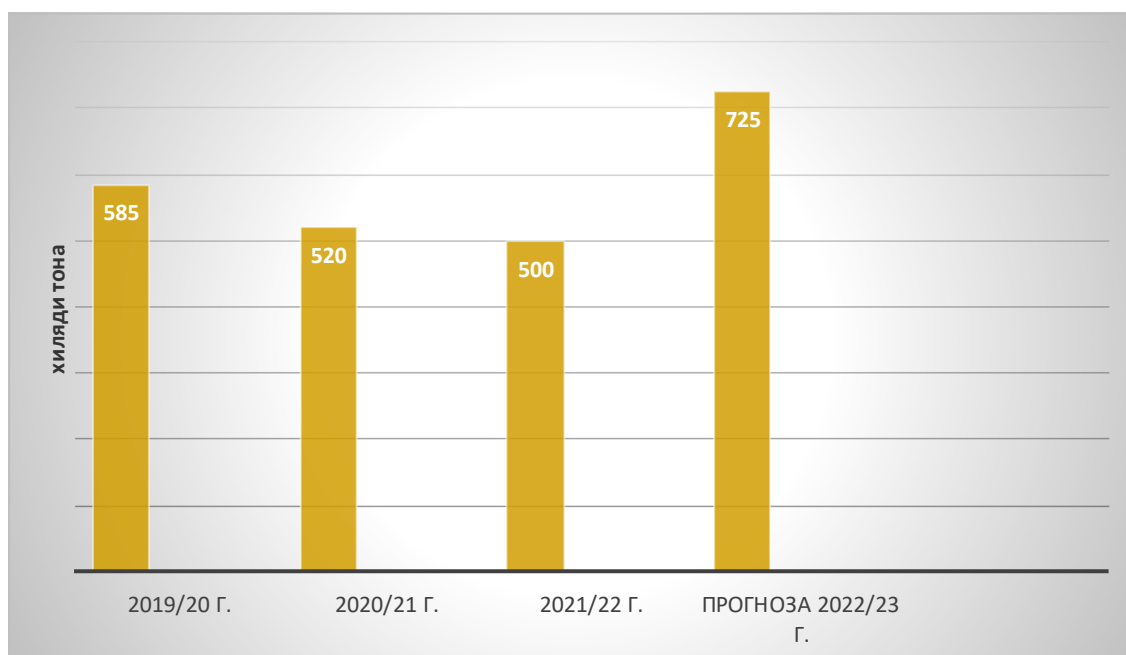
„Карина Ойл“ – Пазарджик.

Глава трета. ОЦЕНКА НА ИКОНОМИЧЕСКАТА УСТОЙЧИВОСТ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РАСТИТЕЛНО-МАСЛЕНАТА ИНДУСТРИЯ

Трета глава има аналитичен характер. В параграф **3.1.** се прави анализ на **устойчивостта на растително-маслената индустрия.** Направен е обзор на предприятията от растително-маслената индустрия през годините, състоянието на площите засети с маслодобивни култури. Основните маслодайни култури, отглеждани в България, са слънчоглед, рапица, фъстъци и соя. С най-голяма площ и значение от маслодайните култури у нас е слънчогледът - стратегическа за България култура. През последните двадесет години се наблюдава трайна тенденция към нарастване на площите, засети със слънчоглед и те достигат до над 25% от общата обработваема площ в страната. България се нарежда на едно от челните места, след Румъния и Испания по производство на слънчоглед. През 2017-18 г. страната ни е на трето място в Европа и на шесто място в света по добиваното слънчогледово семе.

Слънчогледопроизводството е концентрирано в Северозападния, Северния централен и Североизточния райони. В тези райони са разположени и

всички големи структуроопределящи предприятия на растително-маслената промишленост. Тук трябва да отбележим, че България има добри експортни възможности в растително-маслената промишленост (фиг. 5). Те се използват успешно, както преди 20 години, така и сега. За сравнение през 1989 г. са експортирани 7 605 тона растителни масла, като тези количества нарастват многократно с годините и през 2015 г. България е на пето място сред световните износители на олио.

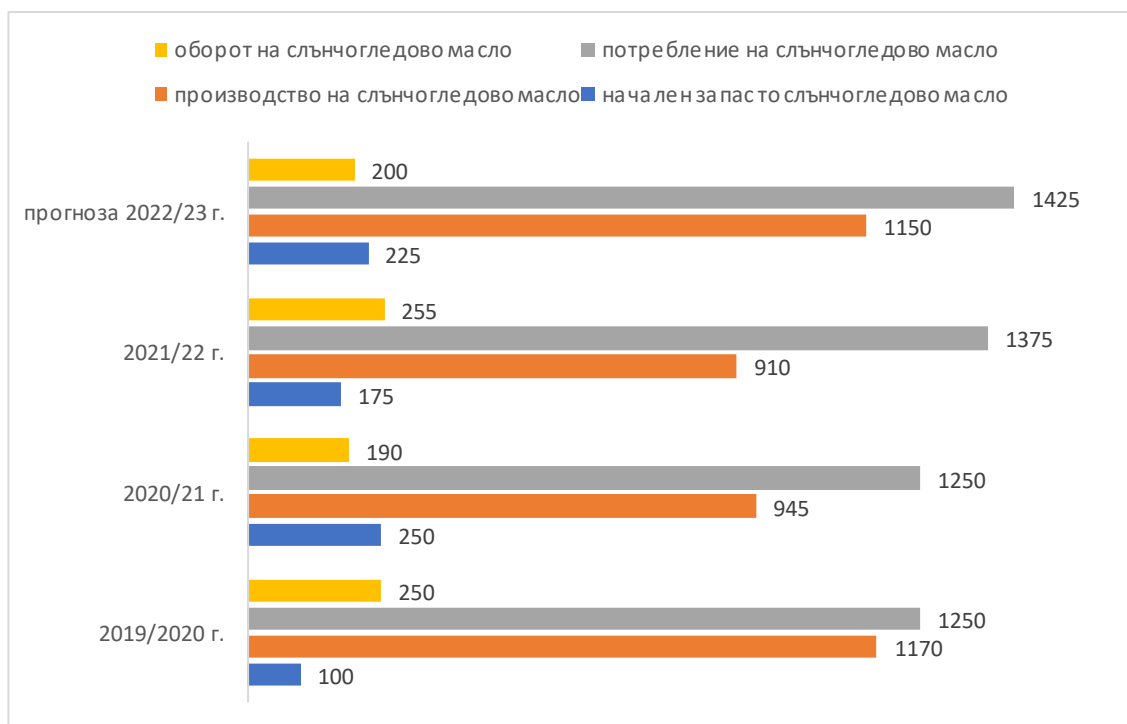

Фиг. 5. Износ на слънчогледово масло за периода 2019 – 2022 г.

Източник: Съставена по данни на МЗГХ

На вътрешния пазар, растително-маслената промишленост задоволява потребностите от растителни масла на страната, както в индивидуален, така и в промишлен план. Тази тенденция е запазена от десетилетия. Слънчогледовото масло е традиционна мазнина за българския народ.

Данните на фиг.7 са красноречиво доказателство за устойчивото развитие на растително-масленото производство у нас. Не се наблюдават съществени колебания в произведеното количество продукция, макар че потреблението с всяка измината година нараства.

Фиг. 7. Производство на растително масло в България (хил. тона)

Източник: Съставена по данни на МЗГХ

От направения SWOT анализ на състоянието на растително-маслената индустрия могат да бъдат отграничени следните:

Силни страни

- ❖ Високи стандарти за безопасност и качество на храните.
- ❖ Наличие на производства с висока добавена стойност.
- ❖ Наличие на звена с висок експортен потенциал.
- ❖ Висока производителност на разходите за труд.
- ❖ Относително висока (над средните стойности за ЕС 27) ефективност и рентабилност на производството.
- ❖ Достъп до пазарите на ЕС, традиционно присъствие на пазарите в Русия, ОНД и Близкия изток.
- ❖ Богати традиции в производството на хранителни продукти и напитки.

- ❖ Природно-климатични условия, осигуряващи много добри вкусови качества на продуктите.

- ❖ Специфични технологии, осигуряващи максимално запазване на естествените качества на продуктите.

- ❖ Екологично чисти продукти.

- ❖ Силни традиции в научноизследователската работа за храните: висококвалифицирани изследователи, възможност за участие на изследователи в международни проекти и програми.

Слаби страни

- ❖ Ниска ефективност на инвестициите.

- ❖ Ниско ниво на научноизследователска и развойна дейност в предприятията.

- ❖ Наличие на остарели енергоемки и ресурсоемки техника и технологии.

- ❖ Слаба интеграция и сътрудничество във веригата на доставките.

- ❖ Слабо сътрудничество между изследователски институции и университети, от една страна, и индустрия - от друга страна; липса на система за ефективен обмен на информация.

- ❖ Производство и предлагане на имитиращи продукти, изместващи традиционните.

- ❖ Липса на изключителна продукция и „марка“.

Възможности

- ❖ Възможности за достъп до пазара на ЕС и традиционните пазари.

- ❖ Нарастване на потребителското търсене и покупателната способност на населението.

- ❖ Нарастващо търсене на биологични, органични, екологични, здравословни храни, вегетариански храни.

- ❖ Поява и разгръщане на нови пазарни ниши, свързани с качеството на живота и климатичните промени, и нарастващо търсене на продукти с висока добавена стойност в ЕС и България - готови и полуготови храни.

- ❖ Развит пазар на дребно и търсене на стандартизирани местни доставки.
- ❖ Инвестиции в производството на суровини и за модернизация на преработвателните предприятия чрез фондовете на ЕС.
- ❖ Разширяване и модернизация на производствените съоръжения по линия на европейските фондове и подобряване на производителността, качеството и енергийната ефективност.
- ❖ Потенциално нарастване на търсенето на храни в световен мащаб и при очертаващ се дефицит - запазване на високи ценови равнища.
- ❖ Въвеждане на по-добро законодателство.

Заплахи

- ❖ Последно място по производителност на труда в ЕС 27.
- ❖ Ниско качество и недостиг на суровини.
- ❖ Силна зависимост от вноса на суровини и полуфабрикати, и при условията на нарастване на цените в световен мащаб са под засилен риск.
- ❖ Засилване на конкурентния натиск и на нелоялната конкуренция от внос на националния пазар.
- ❖ Висок относителен дял на неквалифицирания персонал.
- ❖ Нарастване на разходите за приспособяване към непрекъснато нарастващите стандарти за качество, безопасност на храните.
- ❖ Нелоялни търговски практики

Важен външен фактор, оказващ неблагоприятно влияние върху състоянието и развитието на растително-маслената индустрия през последните две години е пандемията COVID-19. В резултат на неговото въздействие производството на слънчоглед намалява в световен мащаб със 7,8%. Неговото влияние върху световната търговия с маслодайни семена ще продължи поне докато не започне намаляване честотата на заболявания.

COVID-19 се отразява негативно и по отношение на реализацията на продуктите от преработката на слънчоглед чрез блокиране и затруднено движение на сухопътния транспорт, затваряне и ограничаване на хотели,

ресторанти и пътувания, което значително се отразява на поведението на потребителите и променя техните хранителни навици.

От гледна точка на продоволствената сигурност, пандемията принуди много страни да променят стратегията си за снабдяване със зърно (в това число и маслодайни култури), и храни „навреме“ и „за всеки случай“.

Като последица от кризата с COVID-19 и нахлуването на Русия в Украйна, световните цени на зърното и растителното масло достигнаха рекордни стойности. Продължаващата несигурност, причинена от войната, поддържа цените високи и причинява сериозна загриженост за продоволствената сигурност по света. Големите увеличения на цените на олиото за готвене през 2021 г. принудиха страните ЕС да намалят данъците върху вноса, да наложат ограничения на запасите и да се преустанови фючърсната търговия с хранителни масла и маслодайни семена с цел намаляване на местните цени. Това повиши цените на палмовото масло на световния пазар до рекорди, което направи така, че някогашното най-евтино растително масло стана най-скъпото. Трябва да отбележим факта, че цените на всички видове растителни масла са силно свързани в световен мащаб. Увеличението в един неизменно води до повишаване на цените на всички видове растителни масла. По-скъпи растителни масла и млечни продукти са идентифицирани от Организацията по прехрана и земеделие на Обединените нации (FAO) като основните двигатели на световните цени на храните, които скачат към нови рекорди, като за растителните масла достигнаха рекорд за всички времена през 2021 г., като се увеличиха с над 70%, в сравнение с предходните 5 години.

Какво стана в България?

Перспективите за българското маслодайно семе за 2020/21 г. останаха неясни. През пазарната година 2019/20 г., общата реколта от маслодайни семена в България е с шест процента под 2018/19 г., след спад в реколтирана площ и по-ниски средни добиви. Намалените наличности и повишено търсене от страна на фабриките за рафинирано слънчогледово олио и слънчоглед намалиха общия износ на маслодайни семена, докато увеличиха износа на преработени маслодайни продукти, по-специално слънчогледов шрот и олио. Увеличеното

търсене доведе и до рекорден внос на слънчогледови семена и от април 2020 г. България стана най-големият вносител в Европейския съюз (ЕС), ако трябва да кажем нещата от счетоводна гледна точка - 41% от общия внос на слънчогледово семе в ЕС. България беше и лидер в ЕС по слънчогледово масло износител, с 36 % от общия износ на слънчогледово масло в ЕС.

В параграф 3.2. е извършен анализ и оценка на устойчивото развитие на предприятията от растително-маслената индустрия

Анкетното проучване сред фирмите от растително-маслената индустрия в България се проведе през периода юли – август 2021 г. То се реализира посредством създаването на електронна анкетна карта, състояща се от 37 въпроса. Чрез това проучване се цели да се събере информация относно устойчивото развитие на индустриалните предприятия и доколко се прилагат разработените стратегии, ефекта на регулациите върху приходите, разходите и международната конкурентоспособност на фирмите от сектора за преработка и добиване на рафинирано слънчогледово олио в България.

В опит да се получи представителна информация освен анкетата беше проведен и разговор/ дискусия с още две фабрики, за производство на растителни масла в област Хасково. От темите за устойчивост, които бяха обсъдени се установи, че се следи пряко за пропорционалната работа, извършена от компанията, по-специално по отношение на безопасността на продуктите, здравето и безопасността при работа, енергийната ефективност-екологичната ефективност, биоразнообразието-екосистемата, веригата на доставки и удовлетвореността на клиентите, отпадъците и управление на ресурсите, изменението на климата и емисиите. Мениджърите заявиха, че техните проблеми са съвместими с визията за устойчивост. Кое то на практика доказва и първата хипотеза на настоящото изследване, а именно че е налице положително отношение към проблемите на устойчивото развитие.

В част от предприятията управителите не отдават внимание на никакви компоненти на устойчивото развитие. Основните усилия в тези фабрики са насочени към разработването на планове и стратегии, отразяващи националните

политики, без да се обръща необходимото внимание на мястото, ролята и задачите на отделното индустриално предприятие.

Според някои управители устойчивото развитие обикновено се разбира като способност за устояване на отрицателни влияния, главно природни сили, способност за предотвратяване или смекчаване на спадове в производството. Устойчивото производство може да бъде признато само като такова, когато отговаря на определен набор от специфични нужди при минимални разходи и във възможно най-кратки срокове, въз основа на наличните ресурси и реални възможности за ефективно използване на суровинната база. Според други, устойчивото развитие включва прехода от текущото използване на ресурсите към икономията на тяхната система на увеличаване на готовата продукция. Ядрото на устойчивото развитие е подсистемата на възпроизводството на качествени ресурси, основен сред които е човешкият потенциал. От обща гледна точка, устойчивото развитие трябва да се разбира като развитие, което отчита баланса на интересите на настоящите и бъдещите поколения. По този начин основата за формиране на концепцията за устойчивото развитие трябва да бъде идеята за динамично балансирано взаимодействие на икономически, социален и екологичните сфери на социалното развитие.

Следователно първата стъпка, която компаниите трябва да предприемат, е да разберат основните ползи, които могат да получат чрез прилагането на тези специфични устойчиви практики. С това всъщност се доказва втората хипотеза, а именно нуждата от нови знания и умения относно устойчивото развитие, осигуряващи конкурентни предимства на предприятията.

От направеното анкетно проучване и проведените полуструктурирани интервюта става ясно, че за да могат маслодобивните фирми да се придвижат стратегически към устойчивост, е необходимо по-добро разбиране на устойчивостта като концепция и познаване на организационните фактори, които могат да възпрепятстват или улеснят тази организационна промяна. Резултатите отразяват липсата на стандартизирани показатели или ефективност, бенчмаркове, както и липсата на конкретни идеи какво да се прави и кога да се

прави по същество обвързани като най-високо класирани фактори, възпрепятстващи компаниите да продължат напред в посока на устойчивост. За преодоляване на тези най-значими бариери може да бъдат използвани някои инструменти като индикатори за екоефективност за измерване на ползите, постигнати чрез прилагането на устойчивост. Това би позволило получаване на информация за околната среда и представяне на предприятието по отношение на неговите финансови резултати.

От получените отговори става ясно, че не са забелязани особено силни бариери по отношение на устойчивостта. Липсата на търсене от потребители, клиенти, висши ръководители, доставчици и общността на нови технологични решения изглежда не е силна бариера, която да пречи на компаниите да се движат към устойчивост. По-скоро липсата на осведоменост и разбиране трябва да се счита за ключов фактор, който може да бъде променен отвътре в организациите, както и ключов елемент за разработване на устойчиви практики.

Основните препоръки относно изграждането на механизъм за устойчиво развитие на предприятията от растително-маслената индустрия са обобщени в параграф 3.3. Те са обособени в няколко направления:

1. По отношение на разбирането на същността и предимствата на устойчивото развитие - общите виждания и проблеми, свързани с устойчивостта, все още не са напълно завършени, реализирани и внедрени в повечето фирми. Индустриалните фирми в този сектор не считат до голяма степен, че устойчивото развитие осигурява на техните компании нови и допълнителни бизнес възможности. Това вероятно може да се дължи на липса на знания за ползите, които биха се реализирали, ако организациите прилагат и/или подобряват своите устойчиви практики.

Респондентите на проучването признават, че те не предоставят и не преглеждат информация, която се използва за разработване на стратегии и показатели свързани с устойчивостта на компанията. Поради тези причини компаниите трябва да направят промени и подобрения във всички общи нива свързани с устойчивостта.

2. По отношение на практиките, свързани с устойчивото развитие на бизнеса - като цяло организациите имат практики, свързани със социални въпроси и по-специално с работната сила. Най-широко разпространените практики включват осигуряване на отчетност за етиката на всички нива, гарантиране на здравето и безопасността на служителите и включването на служителите в решения, които ги засягат. Всъщност благосъстоянието на служителите е един от най-важните въпроси, разглеждани от компаниите.

Според резултатите компаниите дават приоритет на практиките, свързани със социалните проблеми над проблемите на околната среда. Най-високо оценената практика, свързана с околната среда е подобряването на енергийната ефективност, въпреки че е прилагана в умерена степен. Твърде малко внимание се отделя на проблемите, свързани с прилагането на възобновяеми източници на енергия. Значението, което се отдава на възобновяемите енергийни източници в света, нараства с всеки изминал ден. Възобновяемата енергия е решението на обществения сектор за проблемите, произтичащи от традиционната енергия.

3. По отношение на индикаторите за измерване на устойчивостта в предприятията - по-конкретно проучването показва, че компаниите установяват индикатори за определяне дали организацията изпълнява целите за устойчивост на ниска степен. Точното измерване на инициативите за устойчивост ще позволи на мениджърите или вземащите решения да идентифицират плюсовете и минусите на текущия процес. Това изисква нови подходи в мониторинга на изпълнението, финансовата оценка и системите за изчисляване на разходите .

Един от начините за измерване на устойчивото представяне е чрез избор на набор от подходящи показатели и показатели за устойчивост. Индикаторите за устойчивост подпомагат оценката на напредъка, постигнат от дадена компания в насърчаването на устойчивото развитие и те обикновено се изразяват като съотношения - числителят включва текущи въздействия като ресурс на потреблението, въздействието на замърсяването и използването на земята. Знаменателят съдържа мерки на желани резултати, като например производствена продукция и икономическа/социална добавена стойност. По този

начин, метриците следват просто правило: колкото по-малка е метриката, толкова по-добър е резултатът .

4. По отношение на разработените стратегии за устойчиво развитие - има три качества, които са най-важни за успешното прилагане на стратегия за устойчивост:

1. Дълбоко поддържани корпоративни ценности, съвместими с устойчивостта

2. Видимата подкрепа на висшето ръководство за устойчивост на развитието

3. Поставяне на устойчивостта като централно място в цялостната корпоративна стратегия

Съществуват значителни пропуски между възприеманата важност на тези качества и степента, в която отделната организация ги притежава. Тези пропуски може да намалят с течение на времето, тъй като повече компании приемат качествата за устойчивост в по-висока степен. Особено важно при разработването на стратегия за устойчиво развитие е тя да обхваща всички етапи от жизнения цикъл на произвежданите продукти – като се започне от доставката на необходимите суровини и материали и се приключи с контрола на качеството на продукцията. Необходимо е осигуряването на устойчивост на веригата на доставките, а тя обхваща всички дейности, свързани с потока и преобразуването на стоки от етапа на суровините до крайния потребител, както и свързаните информационни потоци.

Обобщения и изводи

1. Това проучване се фокусира върху устойчивото развитие и представя възгледите на една част от маслодобивните фабрики. С окончателните резултати бяха запознати анкетираниите компании.

2. Целите, преследвани от устойчивото развитие на корпоративно ниво, могат да бъдат обобщени около три ключови въпроса: обществото, околната среда и тяхната финансово отражение. Постигането на тези цели предлага ясни ползи за бизнеса и положителен принос за благосъстоянието на обществото. Предимствата варират от създаването на значително конкурентно предимство за

организациите до поколението на положително възприемане на компанията сред клиентите и обществото.

3. Постигането на тези цели и ползи може да се реализира само чрез изпълнение на някои изисквания. Могат да бъдат и изисквания на корпоративно ниво, разделени на същите три ключови проблема: социален, екологичен и икономически устойчивост.

4. Всъщност благосъстоянието на служителите е един от най-важните въпроси, разглеждани от компаниите. По-конкретно, най-широко възприетите практики включват осигуряване на отчетност за етика на всички нива, като гарантира здравето и безопасността на служителите и включва служители в решения, които ги засягат. Освен това проблеми, свързани с устойчивостта, като безопасна и здравословна работна среда, сигурност на работното място на работниците, човешки права и всички достъпни качествени здравни грижи се считат за много важни.

5. Тъй като анкетираните компании класираха екологичните въпроси като важни, но не много, не трябва да бъде изненада, че екологичните практики не се прилагат напълно.

6. Компаниите определят като ключови фактори за устойчиво развитие вграждането на ценности, свързани с устойчивостта, дълбоко в цялата им стратегия.

7. Липсата на стандартизирани показатели или показатели за ефективност се считат за най-препятстващата бариера, към която трябва да се върви към устойчивост. Всъщност компаниите намират измерването на устойчивостта на операциите като проблемно. Показателите за ефективност на устойчивостта не са дълбоко вкоренени в техните организационни мисии.

8. Компаниите признаха, че устойчивата стратегия все още не е напълно завършена и внедрена в тяхната политика. Всъщност причината за това може да е факта, че не виждат значителни измерими резултати от инициативи за устойчивост.

9. Микро, малки и средните предприятия се характеризират с ниска степен на иновационна активност. Оказва се, че анкетираните предприятия нямат

обособени отдели за устойчиво развитие, които да са отворени към нови технологии, за да спестят от разходите си за основна дейност, да работят по евро проекти за внедряване на нови технологии, но и за да увеличат конкурентоспособността си.

10. Разработват се нови стратегии и технологии за внедряване на нови продукти, но това не е устойчиво развитие. Използват се ресурсите, с които разполагат, полагат усилия да запазят пазарния си дял, но не е много успешно. Да 25% от анкетираните предприятия са най-добрите в бранша си, но може би трябва да се предприемат още стъпки по отношение на осигуряването на устойчивост.

Практически погледнато ако трябва да обобщим перспективите за устойчиво развитие на индустриалните предприятия, бихме могли да си зададем един болезнен и изключително актуален въпрос – къде е държавата като регулатор? Ето ви един пример – цената на рафинирано олио и на слънчогледа се движи нагоре и надолу. Фактори, които оказват влияние – пазара, Украйна, нестабилност, страх, паника..... Украйна внася слънчоглед на много ниска цена спрямо цената, на която продава земеделският производител в България , къде е държавата.....Цената на олиото стига до 6 лева на бутилка – къде е регулатора, да свободен пазар, пазарна икономика, но трябва да има регулатор за да запазим устойчивото развитие или поне да осигурим нормални темпове на устойчиво развитие на индустриите в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Днес световната икономика търси пресъздаване на устойчива икономика и живот срещу риска от глобалното затопляне и изменението на климата, които възникват като естествен резултат от унищожаването на околната среда. В този контекст „устойчивото развитие“ като концепция за задоволяване на нуждите на днешните поколения, без да се отдалечава от фокуса за задоволяване на нуждите на бъдещите поколения, влезе в световния дневен ред към края на 20 век и се превърна в глобален план за изпълнение с международните споразумения, подписани през 90-те години.

IV. СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

На основата на постигнатите в рамките на проведеното изследване резултати могат да бъдат формулирани четири основни приносни моменти:

1. В резултат на задълбочено проучване на литературни източници е проследено зараждането и институционализирането на идеята за устойчиво развитие. Обстойно е представена релацията устойчиво развитие - индустриални предприятия.
2. Адаптирана е методика за оценка на нивото на устойчивост на индустриалните предприятия.
3. Извършено е собствено емпирично проучване на нивото на устойчивост на предприятията от растително-маслената индустрия.
4. Формулирани са изводи и препоръки относно подобряване на нивото на устойчивост на предприятията от растително-маслената индустрия. Очертани са насоки за оптимизиране на програмите и инициативите за устойчивост на индустриалните предприятия.

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ НА ДОКТОРАНТА

Студия

1. Пантелеева, Искра и др. Изследване на отношението към предприемачеството и нагласата за стартиране на собствен бизнес на студентите от СА „Д. А. Ценов” – Свищов, УНСС – София и ИУ – Варна / Искра Пантелеева, Любчо Варамезов, Сергей Найденов, Йордан Иванов, Емил Николов, Явор Станев, Ивайло Иванов, Петя Биолчева, Стефан Калпачев, Ивайло Костов, Борислав Боев, **Айтен Сабри**, Кармен Вранчев, Боян Вранчев, Деница Николова // Алманах научни изследвания. СА Д. А. Ценов - Свищов, 2021, 29, с. 48-81, ISSN: 1312-3815

Статия

Сабри, Айтен. Индикатори за измерване на устойчивото развитие на индустриалните предприятия / Айтен Сабри /. *Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“*. СА „Д. А. Ценов”. Свищов: АИ Ценов, т. XIII, кн. 16, с.488-497. ISSN 1313-6542.

Научни доклади

Сабри, Айтен. Модели и показатели за икономическа устойчивост / Айтен Сабри // Възможности за развитие на бизнеса - икономически, управленски и социални измерения : Международна научно-практическа конференция. Сборник с доклади - Свищов, 30 ноември 2018 г. АИ Ценов, 2018, с. 136-140, ISBN: 978-954-23-1734-0

Сабри, Айтен. Устойчиво развитие на българската индустрия / Айтен Сабри // Икономиката на България - 30 години след началото на промените : Научно-практическа конференция. Сборник с доклади - Свищов, 22 ноември 2019 г. Свищов, Академично издателство "Ценов", 2020, с. 706-713, ISBN: 978-954-23-1815-6

Сабри, Айтен. (2021). Предизвикателства пред устойчивото развитие на индустриалните предприятия по Кохезионната политика на XXI век / Айтен Сабри // Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства : Международна научно-практическа конференция. Сборник с доклади - Свищов, 8-9 ноември 2021 г., Свищов: АИ Ценов, т. II, с. 733-739, ISBN: 978-954-23-2069-2 (print), ISBN: 978-954-23-2070-8 (online).

**VI. СПРАВКА ЗА СЪОТВЕТСТВИЕ С НАЦИОНАЛНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
ПО ПРАВИЛНИКА ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЗАКОНА ЗА РАЗВИТИЕ НА
АКАДЕМИЧНИЯ СЪСТАВ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ**

Национално изискване в брой точки: 30,00

Брой **студии**, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране, или публикувани в редактирани колективни томове: **1 бр.**

Брой точки за автора: **15,00**

Брой **статии**, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране, или публикувани в редактирани колективни томове: **1 бр.**

Брой точки за автора: **10,00**

Брой **доклади**, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове: **3 бр.**

Брой точки за автора: **30,00**

Общ сбор точки: 55,00 > 30,00

VII. ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ

от Айтен Байрям Сабри

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма „Икономика и управление (индустрия)“ декларирам, че:

1. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема „Устойчиво развитие на индустриалните предприятия“, са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участие.
2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.
3. Резултатите, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно описани и цитирани в библиографията.

Дата:
гр. Свищов

Декларатор:.....
/Айтен Сабри/